

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Венжега Р. В.

У статті розглядаються теоретичні підходи до визначення основних понять стратегічного розвитку промислових підприємств. На основі узагальнення та аналізу підходів, запропоновано авторське визначення стратегії розвитку та механізму формування стратегії розвитку. Детальний аналіз понять розвиток і стратегія дозволив виявити змістовні особливості механізму формування стратегії розвитку промислового підприємства. Результати, отримані в процесі дослідження, що знайшли відображення в цій статті, можуть стати теоретичним базисом для проведення перспективних наукових досліджень по обґрунтуванню і формалізації науково-методичних підходів до формування механізму розробки стратегії розвитку промислових підприємств.

В статье рассматриваются теоретические подходы к определению основных понятий стратегического развития промышленных предприятий. На основе обобщения и анализа подходов, предложено авторское определение стратегии развития и механизма формирования стратегии развития. Детальный анализ понятий развитие и стратегия позволил выявить содержательные особенности механизма формирования стратегии развития промышленного предприятия. Результаты, полученные в процессе исследования и нашедшие отражение в этой статье, могут стать теоретическим базисом для проведения перспективных научных исследований по обоснованию и формализации научно-методических подходов к формированию механизма разработки стратегии развития промышленных предприятий.

The article deals with theoretical approaches to the basic concepts definition of the strategic development in industrial enterprises. Based on the generalization and approaches analysis, an author's definition of the development strategy and mechanism's for forming the strategy for the development is proposed. A detailed analysis of the concepts development and strategy made it possible to reveal the substantive features of the mechanism for forming the strategy for the development in the industrial enterprise. The results obtained in the process of research and reflected in this article can become a theoretical basis for conducting promising scientific research on the justification and formalization the scientific and methodological approaches to the formation of a mechanism for developing a strategy for the development in industrial enterprises.

Венжега Р. В.

аспірант ІЕП НАНУ
roman.venzhega@gmail.com

ІЕП НАНУ – Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ.

УДК 330.34:334.716

Венжега Р. В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Дослідження сучасних теоретичних підходів щодо стратегічного розвитку промислових підприємств має науково-практичне значення з ряду причин. Ефективність стратегічного управління значною мірою залежить від правильного вибору та ефективності формування стратегії розвитку підприємства. У дослідженнях із питань стратегії управління розвитком промислового підприємства використовуються терміни розвиток, стратегія розвитку; найчастіше під розвитком розуміють досить широкий спектр організаційних змін. Термінологічна неясність щодо трактування цієї категорії вносить певні труднощі при формуванні стратегії розвитку підприємств, оскільки неясно, що розуміти під розвитком та які елементи включати до стратегії розвитку промислового підприємства. Тому дослідження наукових підходів щодо визначення понять розвитку та стратегії має актуальне значення з теоретичної точки зору.

Метою статті є виявлення змістовних особливостей механізму формування стратегії розвитку промислових підприємств шляхом розгляду та детального аналізу підходів до поняття розвиток та стратегія.

Розробка механізму формування стратегії розвитку промислових підприємств потребує формалізації понятійно-категоріального апарату в частині встановлення понять розвиток, стратегія, механізм. Розглянемо детальніше різні підходи до трактування зазначених термінів.

В науковому середовищі має місце досить широке й неоднозначне трактування поняття розвиток та розглядається саме в тій площині, до якої галузі знань має відношення це поняття.

В залежності від сфери застосування, поставлених завдань та цілей розрізняють наступні підходи щодо визначення категорії розвиток [1, с.75]:

філософський – зображає безповоротну, спрямовану, закономірну зміну матеріальних та ідеальних об'єктів. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, який являє собою зміну його складу або структури;

соціально-економічний – залежить від синхронізації дій, процесів керуючої та керованої систем та стадій життєвого циклу;

онтогенезисний – вивчає причинні механізми та рушійні сили індивідуального розвитку організму з моменту зародження до природної смерті;

філогенезисний – розвиток біологічного виду у часі;

стратегічний – залежить від досягнення поставленої мети та цілей;

факторний – зумовлений впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища;

адаптивний – зумовлений накопиченням стратегічних здібностей з метою використання адаптаційних механізмів.

За універсальним підходом, розвиток визначається як еволюція, направлена зміна будь-якого органічного цілого (біологічного, соціального, культурно-історичного, економічного), в процесі якого розвиваються його внутрішні можливості. Розвиток відбувається в часі у послідовності стадій, як перехід від одного стану до іншого [2, с.345].

Поняття розвитку в сучасному його розумінні виникає у 18 ст. з розквітом сучасної біології. Ж. Бюффон вживає його в зв'язку з поясненням історії Землі і живих істот, І. Гердер – для пояснення історії культури, Ж. Ламарк (на поч. 19 ст.). – спеціально для пояснення історії живих істот [3]. У 19 ст. завдяки еволюційній теорії Ч. Дарвіна ідея розвитку стає домінуючою у природознавстві [4, с.398] У філософії вчення про розвиток почало формуватися із впровадженням законів діалектики І. Кантом та законів розвитку Г. Гегелем на об'єктивно-діалектичній основі вчення про закони і категорії діалектики. Вперше ідея розви-

тку була сформульована античним філософом Гераклітом із наступним тлумаченням процесів розвитку «все тече, все змінюється». Тобто, все постійно знаходиться в процесі виникнення та зникнення, а світ постійно розвивається та змінюється. За І. Кантом ідея розвитку – «кризована природа розуму». Він застосував ідею розвитку для пояснення походження космосу. За визначенням Г. Гегеля механізм та джерело розвитку – виникнення, боротьба та подолання протилежностей. У його теорії принцип розвитку є універсальним [5, с.50].

З філософської точки зору, розвиток – це незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів. Лише одночасна наявність усіх трьох властивостей відокремлює розвиток від інших змін: зворотність змін характеризує процеси функціонування, відсутність закономірностей характерна для випадкових процесів катастрофічного типу, при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і процес не має характерної для розвитку єдиної, внутрішньо взаємопов'язаної лінії.

В історії філософської думки вирізняють три основних тлумачення розвитку: розвиток як збільшення і зменшення, що знайшло відображення в теоріях преформізму; розвиток як перехід можливості в дійсність, речі в собі в річ для себе, що було характерно для Г. Гегеля, а в більш загальному вигляді – як розуміння руху взагалі – для Аристотеля і аристотелівської традиції філософування [6, с.555]. Розвиток характеризує якісні зміни об'єктів, появу новітніх форм буття, новацій і нововведень та спряжений з перетворенням їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків [7, с.847].

Погорелов Ю.В визначає розвиток як загальнонаукову категорію з трьох сторін [8, с.31]:

як закон – перехід від одного буття до іншого, причому наступний стан буття буде іншим за попередній за кількісними та якісними характеристиками;

як принцип – іманентна риса буття, його невід'ємна характеристика, що зумовлює можливість подальших змін буття;

як явище – протилежність буття, яке знаходиться в незмінному стані.

У філософському енциклопедичному словнику розвиток (еволюція, генезис) – закономірні зміни матерії і свідомості, їх універсальна властивість. Тобто, сутність розвитку проявляється у виявленні, знайденні речей, частин, станів, властивостей, відносин, які були вже підготовлені, але не були доступні сприйняттю, особливо у розумінні сходження від нижчого та малозначущого до вищого і повноцінного [3].

За іншим філософським визначенням, розвиток – це необоротні поступальні зміни предметів духовного і матеріального світу у часі, що розуміється як лінійний та односпрямований. У давній філософії існувало циклічне розуміння часу, а отже не існувало поняття розвитку. У філософії Нового часу поняття лінійного характеру часу і відповідно поняття розвитку стали домінуючими [4, с.398].

Проблема вивчення поняття розвиток має ґрунтовну дослідницьку базу. Особливий внесок в теорію розвитку внесли такі зарубіжні вчені як Р.Акофф [9], Дж.К.Лафта [10] М.П.Тодаро [11], Й.Шумпетер [12],

Відомий американський вчений Р.Акофф розмежовує поняття розвиток та зростання, зазначаючи, що зростання може супроводжувати розвиток або спостерігатися без нього. Він зауважує, що на відміну від зростання, розвиток – це процес збільшення можливостей та бажання індивіду задовольнити власні потреби та потреби інших людей. Автор також визначає його як придбання потенціалу для поліпшення, а не реальне поліпшення [9, с.63]. Недоліком цього визначення є те, що розвиток розглядається як можливість, а не реальний процес.

Дж.К.Лафта трактує розвиток як незворотню, спрямовану, закономірну зміну матерії та свідомості; зміну стану системи на інший, кращий, більш ефективний або більш доцільний [10, с.156]. Проте, такий підхід суперечить можливості дегресивного або ж стагнаційного розвитку.

М.П.Тодаро [11, с.77] під розвитком визначає багатовимірний процес, що включає реорганізацію всієї економічної та соціальної системи. У цьому визначенні не розкрито сутність самої реорганізації економічної та соціальної системи.

На думку Й.Шумпетера розвиток є особливе, помітне на практиці і в свідомості явище, яке не зустрічається серед явищ, властивих кругообігу або тенденції до рівноваги, а діє на них лише як зовнішня сила. Воно являє собою зміну траєкторії, по якій здійснюється кругообіг, на відміну від самого кругообігу, зміщення стану рівноваги на відміну від процесу руху в напрямку стану, проте не будь-яка зміна або зсув, а тільки, по-перше, що стихійно виникають в економіці та, по-друге, дискретне [12, с.157].

Окреме місце у дослідженні економічної категорії «розвиток» займає «розвиток підприємства». До розвитку підприємства спостерігається підвищений інтерес науковців Ю.П.Аніскіна [13], Н.В.Афанасьєва [14], Н.В.Васюткіної [15], Г.А.Какуніної [16], І.М.Капаруліної [17], Н.В.Касьянкової [18], Л.О.Лігоненко [19], О.В.Мартякової [16], Т.Б.Надтоки [16], О.В.Раєвнєвої [20], В.Д.Рогожина [14], В.І.Рудики [14], Н.В.Цопи [21], що породжує значну кількість підходів до трактування сутності цього поняття.

У монографії Н.В.Афанасьєва, В.Д.Рогожина, В.І.Рудики [14, с.27], розвиток підприємства визначається з еволюційної точки зору як об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи обумовлена як фундаментальними законами природи (єдності та боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по спіралі та нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, набуття досвіду і знань співробітниками, виснаження природних ресурсів), при якій формуються нові властивості системи. Під розвитком вони розглядають процес, який ґрунтується на результатах науково-технічного досягнення, що сприяє розвитку виробничих сил та задоволенню потреб суспільства в товарах високої якості. Процес розвитку безпосередньо пов'язаний із зростанням міри ефективності, покращенням бізнес-процесів чи управління ними, в результаті чого досягнутий кількісний чи якісний приріст корисного результату порівняно з попереднім рівнем. Проте, дане визначення має недолік у тому, що акцентується увага тільки на науково-технічних аспектах розвитку та автори нечітко роблять розмежування між поняттями ріст та розвиток. До того ж автори зосередили свою увагу лише на якісних змінах, що можуть бути зумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми закономірностями, абстрагуючись від кількісних характеристик та структурних змін, що на думку автора також мають місце.

Під розвитком підприємства в залежності від трансформації системи, обумовленої суперечностями О.В. Раєвнєва [20, с.108] розуміє процес формування нової дисипативної структури, вираженої в якісній зміні складу, структури і способу (моделей) функціонування системи, який виявляється у лізисній чи кризовій формі і спрямований на досягнення зміни глобальних цілей підприємства. Це унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі та часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури і переводом його в новий атрактор (одна з альтернативних траєкторій розвитку підприємства) функціонування. Таке визначення розвитку підприємства як відкритої системи в просторі та часі носить повний та універсальний характер.

З точки зору Л.О. Лігоненко [19, с.58] розвиток підприємства завжди передбачає суттєві та постійні перебудови та зміни в діяльності економічних суб'єктів, перехід кількісних змін в якісні, зміну потенціалу підприємства, його інфраструктури та загальних засад функціонування; він є процесом дискретним, що відбувається в умовах відсутності чітких норм діяльності підприємства та контролю за їх виконанням, пов'язаний з реалізацією творчого потенціалу персоналу підприємства та орієнтований на досягнення довгострокових інтересів його учасників. Такий підхід не викликає заперечень, але в ньому розглянуті тільки кількісні та якісні зміни, проте не йдеться речі про структурні перебудови.

Автори Т.Б. Надтока, Г.А. Какуніна, О.В. Мартякова [16, с. 565] під розвитком підприємства розглядають процес сукупних змін у соціально-економічній системі підприємства, спрямований на його перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, причому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним. Дане визначення є досить лаконічним, відображає всі характеристики притаманні розвитку підприємства та справедливо зауважується, що за напрямом розвиток підприємства може бути як позитивним, так і негативним.

На думку Н.В. Касьянової [18, с.100], під терміном «розвиток підприємства» доцільно розуміти процес зміни в часі як структури, так і функції підприємства, що обумовлюють процес його переходу до якісно нового стану (більш високого технологічного устрою) шляхом взаємодій елементів внутрішнього та зовнішнього середовища. Отже, розвиток підприємства доцільно розглядати як спрямований, незворотній рух об'єкта, зміну його якісного стану, зв'язок – перехід між станами, а також передумову зростання.

Н.В. Васюткіна [15, с.239] зазначає, що розвиток підприємства являє собою сукупність змін його якісного стану (як системи), які відбуваються в результаті взаємодії функціональних елементів зовнішнього і внутрішнього походження на різних рівнях реалізації його потенціалу. У цьому визначенні справедливо наголошується, що розвиток розглядається як якісні зміни в результаті взаємодії елементів внутрішнього і зовнішнього походження.

Ю.П. Аніскін [13, с.141] акцентує увагу на тому, що розвиток означає цілеспрямовану зміну діяльності для переходу на вищий якісний рівень виконуваних функцій, структури організації, на випуск нової продукції. Недоліком цього визначення є те, що розвиток не завжди означає перехід на вищий якісний рівень, а може й мати негативну тенденцію.

І.М. Капаруліна [17, с.93] визначає розвиток підприємства як процес кількісно-якісних змін негативно-позитивного характеру на підприємстві протягом періоду його існування. Це вказує на те, що наведені зміни відбуваються як під час підйому, так і спаду діяльності підприємства.

Н.В. Цопа [21, с.179] зауважує, що розвиток підприємства – це направлена, закономірна зміна стану підприємства, якому притаманні властивості заощадження і зростання значень якості функціонування підприємства вище за поріг безпеки, темпів приросту якості функціонування підприємства не нижче щодо приросту економіки і конкретного ринкового оточення. Проте дане визначення досить складно використовувати у господарській діяльності підприємств.

Підсумовуючи викладене вище слід зазначити, що розвиток підприємства зумовлений наступними чинниками: змінами внутрішнього та зовнішнього середовища; кількісними, якісними та структурними змінами; нарощуванням потенціалу; підвищенням життєздатності; поліпшенням стану; науково-технічним прогресом.

Проаналізувавши наукові підходи, виділено декілька аспектів розвитку підприємства [1, с.76]:

розвиток підприємства треба розглядати як складний процес, що розпочинається в момент створення підприємства, зважаючи на те, що підприємство з моменту створення провадить свою діяльність у динамічному середовищі й необхідність змін може виникнути в будь-який момент;

розвиток підприємства розглядається з позиції досягнення стратегічних цілей, зокрема: економічних, соціальних, екологічних, технологічних, організаційних, оскільки підприємство функціонує в конкурентному середовищі, то саме досягнення цих стратегічних цілей може забезпечити йому конкурентні переваги на ринку;

оскільки ефективність діяльності підприємства певною мірою залежить від ресурсного забезпечення, здатності та спроможності раціонально використовувати наявні активи для отримання максимального економічного ефекту, розвиток підприємства варто розглядати як

процес, спрямований на покращення чи отримання нових якостей, що посилює потенціал та стійкість підприємства.

Таким чином в авторському розумінні під розвитком слід розуміти сукупність кількісно-якісних змін у системі, що впливає на ускладнення її структури, під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, у результаті чого підвищується життєздатність системи, ефективність використання ресурсів, нарощується її потенціал, гнучкість та адаптивність у мінливому середовищі, а також досягнення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі.

Процес управління розвитком підприємства доцільний із визначенням поняття стратегія розвитку. Для цього необхідно розкрити тлумачення терміну стратегія.

Слово «стратегія» походить від давньогрецьких слів “stratos” – “військо” та “agos” – “веду”. Сполучені разом, вони утворюють слово “strategos” (полководець або воєначальник, що командує армією). Відповідно, поняття «стратегія» первинно тлумачилося як мистецтво або наука ведення воєнних дій [22]. Свідченням цього є давньокитайський трактат про військове мистецтво “Сунь-Цзи”, датований V ст. до н. е [23].

Приклади використання стратегічного підходу до управління діловими організаціями почали простежуватися ще у 20 – 30-х рр. XX ст. Починаючи з 1926 р. під стратегією малося на увазі управління ресурсами, коли спеціалістами Бостонської консалтингової групи (BCG) було встановлено, що при кожному подвоєнні виробництва витрати на одиницю продукції знижуються на 20 % [24, с.17].

Стратегічне управління виникло на початку 60-х рр. XX ст. Його засновниками були І.Ансофф [25], К.Ендрюс [26], А.Чандлер [27], Вони почали вважати стратегією не тільки правильне управління ресурсами, але й правильне визначення напрямів діяльності на ринку. Стратегія все частіше трактувалася як план досягнення перемоги над конкурентами з допомогою комплексу різноманітних дій.

Пізніше ідеї стратегічного менеджменту спостерігались у працях зарубіжних вчених Ф.У.Глюка [28], Дж.Джонсона [29], П.Друкера [30], Дж.Б.Квіна [31], Г.Мінцберга [32], К.Омае [33], Б.Хендерсона [34], Дж.Чайлда [35], К.Шоулза [29].

Класик стратегічного планування, автор однієї з піонерних робіт у стратегічному управлінні А.Чандлер [27] вважав, що стратегія – це встановлення основних довгострокових цілей та завдань підприємства, прийняття курсу дій і розподілу ресурсів, необхідних для виконання поставлених цілей. Основним процесом у виборі та розробці стратегії він називав раціональне планування. Дане визначення, що було зроблене ще у 1962 році показує собою класичний погляд на сутність стратегії підприємства. Структура управлінських рішень залежить від цілі, короткострокові цілі вимагають прийняття поточних рішень, довгострокові – стратегічних. Проте в стратегії поряд із довгостроковими можуть бути визначені і короткострокові завдання, вирішення яких сприятиме досягненню довгострокових цілей.

У 1971 р. основоположник Гарвардської школи К.Ендрюс [26] ототожнював стратегію із паттерном прийняття рішень, який визначає і розкриває завдання та цілі фірми, задає її основну політику і плани реалізації поставлених цілей, визначає сферу бізнесу, в якій зосереджена основна діяльність компанії, тип економічної і людської організації, якого дотримується або до якого схильна дана корпорація, а також природу економічних і позаекономічних досягнень, які вона має намір запропонувати акціонерам, найманим службовцям, покупцям і суспільству в цілому. При цьому автор робить акцент на тому, що суть його визначення полягає саме у слові «паттерн», тому що вирішальним моментом при розробці власної стратегії підприємства є взаємозалежність цілей, політики та організаційних дій. Разом з тим він стверджує, що у підприємства деякі аспекти паттерну прийняття рішень залишаються незмінними протягом довготривалого проміжку часу (висока якість продукції та сировини, прогресивні технології), а інші аспекти можуть змінюватися під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища (виробничі процеси, дизайн, форми механізації та ін.). Але у визна-

ченні К.Ендрюс не враховує вплив на діяльність підприємства таких чинників зовнішнього середовища як конкуренти та ринок в цілому.

Великий внесок до теорії стратегічного управління вніс І.Ансофф [25] завдяки концептуалізації корпоративної стратегії. Він стверджував, що стратегічне планування обов'язково повинно враховувати прогнози майбутнього і на їх основі формувати план розвитку товарів та ринків. Підприємство при визначенні цілей повинно враховувати сигнали з зовнішнього середовища і проводити оцінку власному ресурсному потенціалу. За його визначенням, стратегія – це набір правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності [25, с.46]. Тут стратегія виступає стрижнем, навколо якого концентруються всі види виробничо-господарської діяльності. Проте визначення стратегії, дане І. Ансоффом, носить занадто загальний характер. Також слід відзначити, що стратегія не є виключно набором правил для прийняття рішень, в ній визначається місія, мета підприємства та шляхи її досягнення, при цьому рішення можуть змінюватися у випадку зміни умов зовнішнього середовища. Більш того, з первинного визначення стратегії неясно, чим стратегія відрізняється від політики вищого керівництва організації. Разом з тим визначення стратегії як набору правил для прийняття рішень дозволяє прийти до дуже важливого і істотного для процедури стратегічного планування та управління висновку – стратегію треба формулювати тоді, коли відбулося або намічається перетворення зовнішнього середовища, а також якісні зміни системи цінностей вищого керівництва організації.

У 1987 р. Г.Мінцберг надав розгорнуте визначення терміну «стратегія», виділивши у ній п'ять визначень (п'ять «П» стратегії) [32, с.16]:

стратегія як план – керівництво, орієнтир або напрямок розвитку, дорога із сьогодення в майбутнє;

стратегія як прийом – особливий «маневр», що робиться з метою перехитрити суперника або конкурента;

стратегія як паттерн (принцип поведінки, стійка схема дій) з урахуванням поведінки в минулому;

стратегія як позиція, а саме розташування певних товарів (послуг) на конкретних ринках;

стратегія як перспектива, тобто основний спосіб дії організації.

Розуміння стратегії, запропоноване Г. Мінцбергом, носить якісний характер, представляючи стратегію як сутнісну категорію економічної науки, забезпечує управління різними соціально-економічними системами (народне господарство, регіон і т. п.). У цьому полягає сильна сторона даного визначення. Г. Мінцберг підкреслює багатоаспектність економічної категорії. Так, не будь-який план буде стратегією, якщо він не враховує поведінкових характеристик вищого керівництва, заснованих на його цінностях, або не несе в собі ідеологію соціально-економічного розвитку. Тільки об'єднання в собі п'яти зазначених характеристик за Г. Мінцбергом, дозволяє стратегії виступати в якості системної характеристики, що забезпечує розвиток підприємства.

Дж.Б. Квінн [31, с.23] вважає, що стратегія – це паттерн, або план, що інтегрує головні цілі організації, її політику і дії в якесь узгоджене ціле. Правильно сформульована стратегія дозволяє впорядковувати і розподіляти завжди в тій чи іншій мірі обмежені ресурси організації гранично ефективним і єдино вірним чином на основі внутрішньої компетентності, передбачення змін у зовнішньому середовищі і обліку можливих контр-дій опонентів.

К. Омайє [33, с.39] ототожнює стратегію з діями, що спрямовані безпосередньо на підсилення позицій компанії. На його думку, сенс ділової стратегії – створити реальну конкурентну перевагу. Якщо немає конкурентів, то немає потреби в стратегії, оскільки єдина мета стратегічного планування – дозволити компанії домогтися найбільш ефективним чином стійкої переваги над конкурентами.

Б. Хендерсон [34] акцентує увагу на тому, що стратегія – це навмисний пошук плану дій, які будуть сприяти розвитку конкурентної переваги компанії і стануть його невід’ємною частиною.

У.Ф. Глюк [28] під стратегією розглядає уніфікований, інтегрований та зрозумілий план, що розроблений таким чином, щоб бути впевненим у досягненні цілей підприємства. Згідно такої концепції, стратегія пов’язана зі стратегічним плануванням, змістом якого є визначення цілей та розробка стратегічного плану їхнього досягнення. Аналізуючи дане визначення, слід зазначити, що стратегія має не тільки забезпечувати впевненість у досягненні цілей, а й забезпечувати безпосередню їх реалізацію.

П. Друкер [30] визначає стратегію, як спосіб реалізації теорії бізнесу в практичній діяльності. Мета практичної діяльності – забезпечити організації можливість досягнути бажаних результатів в неконтрольованому середовищі, тому що стратегія дозволяє організації усвідомлено шукати і використовувати на користь собі будь-які сприятливі збіги обставин. Крім того, стратегія – це найкращий спосіб перевірки теорії бізнесу. Якщо стратегія не забезпечує досягнення запланованих результатів, це перша серйозна ознака того, що настав час переглянути теорію бізнесу.

Дж. Чайлд [35] зауважує, що стратегія – це сукупність фундаментальних або принципово важливих рішень відносно цілей і засобів підприємства.

На думку Дж. Джонсона та К. Шоулза [43, с.3], стратегія – це напрям і сфера діяльності організації на тривалий період часу, що дозволяють їй досягти переваг у змінному середовищі за рахунок конфігурації ресурсів і компетенції з метою виправдати очікування зацікавлених сторін.

О.І. Ковтун [36, с.27] вважає, що стратегія – це комплексний системний план забезпечення досягнення довгострокових цілей підприємства

М.М. Лепа [37, с.8] відзначає, що стратегія – це план управління підприємством, що спрямований на зміцнення позицій підприємства, задоволення інтересів споживачів та досягнення поставленої мети.

О.М. Тридід [38, с.80] зазначає, що стратегія – це спосіб реалізації підприємством своєї мети, яка визначає його поведінку в просторі параметрів і вирішує протиріччя, що породжуються взаємодією підприємства і ринкового середовища, а також взаємодією внутрішніх компонентів підприємства, які знаходяться на різних стадіях свого життєвого циклу.

О.Л. Трухан [39, с.240] надає розширене поняття стратегії як абстрактно-цільової і ціннісно-орієнтованої концепції довгострокового розвитку бізнесу, яка відображає когнітивну індикативну модель адаптивної поведінки підприємства у нестабільному і мінливому ринковому середовищі, що реалізується на основі планового процесу управління організаційними змінами шляхом забезпечення гнучкої відповідності внутрішніх ресурсів і компетенцій організації та її зовнішнього середовища.

Отже, стратегія [40, с.237]:

дає визначення основних напрямків і шляхів досягнення цілей зміцнення, зростання та забезпечення виживання організації в довгостроковій перспективі на основі концентрації зусиль на певних пріоритетах;

є способом встановлення взаємодії фірми із зовнішнім середовищем;

формується на основі дуже узагальненої, неповної та недостатньо точної інформації;

постійно уточнюється в процесі діяльності, чому має сприяти добре налагоджений зворотний зв’язок;

через багатоцільовий характер діяльності підприємства має складну внутрішню структуру, тобто можна ставити питання про формування системи стратегій у вигляді «стратегічного набору»;

є основою для розробки стратегічних планів, проектів і програм, які є системною характеристикою напрямків розвитку підприємства;

є інструментом міжфункціональної інтеграції діяльності підприємства, способом досягнення синергії;

є основою для формування та проведення змін в організаційній структурі підприємства;

є основним змістовним елементом діяльності вищого управлінського персоналу;

є фактором стабілізації відносин в організації;

дає змогу налагодити ефективну мотивацію, контроль, облік та аналіз, виступаючи як стандарт, котрий визначає успішний розвиток і результати.

Поняття «розвиток» і «стратегія» тісно пов'язані між собою. Результатом реалізації стратегії є розвиток. Водночас для розвитку підприємства необхідним є формування чіткого плану дій та їх реалізація. Сформована та реалізована стратегія забезпечує розвиток підприємства. Підприємства, що мають чітке бачення своєї майбутньої позиції на ринку та окреслені напрями діяльності, направлені на досягнення поставлених цілей та укріплення цієї позиції, досягають високої ефективності роботи, а відсутність чітких стратегічних орієнтирів призводить до невикористання наявного потенціалу підприємства та стоїть на заваді його розвитку.

У загальному вигляді стратегія розвитку – це сформований за допомогою ряду домінуючих принципів, традицій і намагань підприємства комплекс, що включає [18, с.111]:

– пріоритетні цілі розвитку підприємства;

– відповідні очікування успіху на певний період, з урахуванням наявних можливостей, сприятливих і протидіючих чинників;

– конкретні варіанти і засоби (інструменти) вирішення наявних проблем, просування до намічених цілей і очікувань;

– заходи із втілення вибраних варіантів, організації ділової активності.

Є.В. Драгунова [41] розглядає формування стратегії розвитку організації як побудову цілісного образу підприємства в майбутньому і переходу до нього з поточного стану з використанням формалізованих процедур.

Стратегії розвитку властиві ризики, на запобігання негативного впливу, на які варто звернути увагу при формуванні стратегії. До чинників негативного впливу відносять: неадекватність зовнішнім умовам розвитку ринків; втрату контролю над ризиками; зниження показників ефективності діяльності; можливість втрат через погіршення якості активів у результаті швидкого зростання; надлишкове інвестування, його низька ефективність; неадекватність структури виробничої системи потенційним масштабам діяльності; зниження керованості [18, с.111].

Таким чином, у розумінні автора стратегія розвитку представляє модель системи управління підприємством, що спрямована на досягнення його довгострокових цілей за допомогою розкриття внутрішнього потенціалу, розподілу та координації ресурсів та впливу факторів зовнішнього середовища.

Процес формування стратегії розвитку – це набір логічно взаємопов'язаних дій, які виконуються для досягнення певного «виходу» діяльності, що є стратегією розвитку підприємства.

Процес формування стратегії розвитку – це систематизоване послідовне виконання функціональних операцій, які дають специфічний результат (в даному випадку дозволяють вибрати стратегію розвитку підприємства) [42, с.222].

Відповідно, процес формування стратегії розвитку – це набір логічно взаємопов'язаних управлінських впливів, що виконують окремі функції стратегічного менеджменту з метою створення стратегії розвитку підприємства.

В економічних дослідженнях термін «механізм» визначається як система, сукупність дій чи спосіб, що визначає порядок, послідовність видів діяльності або процесу деяких ланок чи елементів, що призводять їх до дії [43, с.355].

Різні визначення терміну «механізм» в своїй основі мають загальне: механізм – це множина взаємопов'язаних елементів, що надає руху об'єкту. При цьому виділяють два підходи: механізм може розглядатися як сукупність елементів, які впливають на розвиток об'єкта, і як взаємозв'язок і взаємодія елементів, що забезпечують розвиток об'єкта.

Механізм управління розвитком підприємства розглядається О.В. Раєвською як найбільш активна частина системи управління, здатна забезпечити цілеспрямований розвиток підприємства [20, с.225]. На її думку, такий механізм є сукупністю: засобів управління (інструменти і важелі процесу розвитку), організаційних і економічних методів управління (способи, прийоми і технології щодо засобів управління). Глибина вивчення даного питання підтверджується обґрунтуванням компонентів механізму (мета і критерії її досягнення, фактори і методи управління, ресурси підприємства) і сукупності локальних механізмів – складових загального механізму (механізм управління цілями розвитку, механізм діагностики, механізм прийняття рішень з управління розвитком підприємства), що в цілому утворюють прикладний рівень формування механізму управління розвитком підприємства [20, с.240].

Отже, механізм формування стратегії розвитку промислового підприємства – це набір інструментів, методів впливу та організаційних процедур, що спрямовані на формування стратегії розвитку промислового підприємства.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в статті було використано результати дослідження підходів до визначення базових понять стратегічного розвитку промислових підприємств, запропоновано авторське визначення стратегії розвитку та механізму формування стратегії розвитку. Це повинно стати теоретичним базисом для проведення перспективних наукових досліджень по обґрунтуванню і формалізації науково-методичних підходів до формування механізму розробки стратегії розвитку промислових підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прийма Л.Р. *Розвиток підприємства: теоретичні аспекти* /Л.Р.Прийма, Н.І.Чухрай // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – 2016. – Вип.18. – ч.2. – С.74 – 77.
2. *Новый энциклопедический словарь*. – М.: Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», Рипол Классик. – 2002. – 1456 с.
3. *Философский энциклопедический словарь* / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 2009. - 570 с.
4. *Новая философская энциклопедия в 4 т. Т.3/ В.С.Степин, А.А.Гусейнов, Г.Ю.Семигин, А.П.Огурцов..* – М.: Мысль. – 2010. – 694 с.
5. *Вінниченко О.М. Характеристика, види та сутність розвитку підприємства* / О.М.Вінниченко // *Агросвіт*. – 2015. – №15. – С.49 – 57.
6. *Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука*. – К.: Абрис, 2002. – 742с.
7. *Всемирная энциклопедия: Философия / глав. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов / В.Л. Абушенко*. — М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. — 1312 с.
8. *Погорелов Ю.С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис* / Ю.С. Погорелов // *Теоретичні та прикладні питання економіки*. – К., 2012. – Вип. 27, т. 1. – С. 30-34.
9. *Акофф Р. Планирование будущего корпорации*. – М.: Прогресс. 1985. – 328 с.
10. *Лафта Дж. К. Теория организации: уч. пос. / Джавад Кадем Лафта*.– М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 416 с.
11. *Тодаро М.П. Экономическое развитие* / М.П. Тодаро; пер. с англ. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 671 с.
12. *Шумпетер Й. Теория экономического развития*. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 436 с.
13. *Аніскін Ю. П. Управління корпоративними змінами по критерію стійкості : [монографія]* / Ю. П. Аніскін. – М. : Омега-Л, 2009. – 404 с.
14. *Афанасьев Н.В. Управление развитием предприятия: [монография]* / Н.В. Афанасьев, В.Д. Рогожин, В.И. Рудыка. – Харьков: Изд. Дом «ИНЖЭК», 2003. – 184 с.
15. *Васюткина Н.В. Теоретические аспекты понимания категории «развитие предприятия»* // *Проблеми економіки*. – №2. – 2014. – С.236-241.
16. *Надтока Т.Б. Соціальний розвиток промислового підприємства та механізми його управління* // *Управлінські технології у рішенні сучасних проблем розвитку соціально-економічних систем* : [монографія] /

Т.Б. Надтока, Г.А. Какуніна, О.В. Мартякова та ін. / за заг. ред. О.В. Мартякової. – Донецьк: Вид-во ДонНТУ, 2011. – 744 с. – С. 564 – 569.

17. Капаруліна І.М. Розвиток підприємства: концепція і технологія дослідження: [монографія] / І.М.Капаруліна. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 432 с.

18. Касьянова Н.В. Управління розвитком підприємства на основі кумулятивного підходу: концепція, моделі та методи: [монографія] / Н.В.Касьянова; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк: СПД Кур'янов В.С., 2011. – 374 с.

19. Лігоненко Л.О. Розвиток підприємства: відмінні характеристики та типологія / Scientific Journal «ScienceRise» Том 5. – №3(10). – 2015. – С. 57 – 61.

20. Раєвська О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: [монографія] / О.В. Раєвська. – Х.:ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.

21. Цона Н.В. Теоретические аспекты развития промышленных предприятий / Н.В.Цона // Европейський вектор економічного розвитку. – 2009. – № 2 (7). – С.177 – 185.

22. Мескон М.Х. Основы менеджмента: Пер. с англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури; Общ. ред. и вступ. ст. Л. И. Евенко. – 3-е изд. – М.: Дело, 2000. – 704 с.

23. Сунь-цзы. Трактаты о военном искусстве / Сунь-Цзы, У-Цзы; пер. с кит. Н.И.Конрада. – М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 558 с.

24. Редченко К.І. Стратегічний аналіз у бізнесі: навч. пос. – 2-ге видання. – Львів «Новий світ – 2000», 2003. – 272 с.

25. Ансофф И. Стратегическое управление / И.Ансофф; сокр.пер. с англ. науч. ред. и авт. предисл. Л.И.Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.

26. Andrews K.R. The Concept of Corporate Strategy, Dow Jones – Irwin, Homewood, 1971. – 245 p.

27. Chandler A.D. Strategy and Structure; Chapters in the History of the Industrial Enterprises / A.D.Chandler. – Cambridge, Mass: MIT Press, 1962. – 490 p.

28. Glueck W.F. Business Policy and Strategic Management. N.Y.: McGrawHill Series in Management, 1980. – 940 p.

29. Johnson G., Scholes K. Exploring Corporate Strategy– 8 ed. – Prentice-Hall, Hemel Hempstead, 2008. – 622 p.

30. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке / П. Ф. Друкер; пер. с англ. – М.: Вильямс, 2007. – 286 с.

31. Минцберг Г. Стратегический процесс. Концепции. Проблемы. Решения / Г.Минцберг, Дж.Б.Куинн, С.Гошал. – Спб.: Питер, 2001. – 567 с.

32. Минцберг Г. Школы стратегий. Стратегическое сафари: экскурсия по джунглям стратегического менеджмента / Г.Минцберг, Б.Альстрэнд, Дж.Лэмпел; пер. с англ. под общ. ред. Ю.Каптуревского. – Спб.: Питер, 2002. – 330 с.

33. Омае К. Мышление стратега. Искусство бизнеса по-японски / Кеничи Омае; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 215 с.

34. Henderson, B.D (1989). The origin of strategy / B.D. Henderson // Harvard business review. – Nov.-Dec. – pp.139–143.

35. Child J. (1972) Organizational structure, environment and performance: the role of strategic choice, Sociology. 6(3). pp. 1-22.

36. Ковтун О.І. Стратегія підприємства: [монографія]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2008. – 424 с.

37. Лепя Н.Н. Методы и модели стратегического управления предприятием: [монография] / Н.Н.Лепя. – НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. – Донецк: ООО «Юго-Восток Лтд», 2002. – 186 с.

38. Тридід О.М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства: Моногр. / О.М.Тридід – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. – 364 с.

39. Трухан О.Л. Змістовна сутність поняття «стратегія підприємства»: суперечності поглядів / О.Л.Трухан // Вісник ЖДТУ: Економічні науки, 3 – 2010. – №.1(51). – С.236 – 241.

40. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: навч. пос. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

41. Драгунова Е.В. Формирование стратегии развития малого промышленного предприятия: дис. канд. экон. наук / Е.В.Драгунова. – Новосибирск, 2004. – 169 с.

42. Царикаев А.Ю. Процесс формирования стратегии развития промышленных предприятий / А.Ю.Царикаев // Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал. – 2011. – №4. – С.222 – 224.

43. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 2 / ред. кол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр «Академія». – 2001. – 848 с.